

УДК 340.94

**ПРЕЮДИЦІЙНІСТЬ СУДОВИХ УХВАЛ
ПРО ЗАМІНУ УЧАСНИКА ГОСПОДАРСЬКОГО ПРОЦЕСУ ПРАВОНАСТУПНИКОМ**

Селіванов М. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація Статтю присвячено вирішенню проблеми преюдиціальності ухвал суду про заміну учасника процесу правонаступником та можливості спростування висновків відповідної ухвали.

Ключові слова: преюдиціальність судових рішень, заміна учасника процесу правонаступником.

Анотация Статья посвящена решению проблемы преюдициальности определений суда о замене участника процесса правопреемником и возможности опровержения выводов соответствующего определения.

Ключевые слова: преюдициальность судебных решений, замена участника процесса правопреемником.

Annotation The article deals with the problem issue preclusion by the replacement process and the assignee opportunity to challenge the findings relevant decisions

Key words: prejudicialness judgments, replacing the legal successor party process.

Заміна учасника процесу лежить у суто практичній площині судового розгляду. Теоретична (наукова) проблема полягає в забезпеченні можливості усунення судових помилок при заміні учасника процесу.

Казус, який дав підстави для виявленні проблеми, полягає у такому.

У справі про банкрутство ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод» (далі ВАТ «ІТРЗ») суд встановив, наявність боргу ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод» перед ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» у сумі 7 040 352,06 грн.

Кредитор, ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» ліквідується 12.07.2012 року у зв'язку з визнанням його банкрутом.

05.11.2012 року (тобто майже через 4 місяця після ліквідації) від ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» до господарського суду Харківської області надійшло клопотання про заміну вказаного ТОВ, як кредитора ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод», на правонаступника – ТОВ «Залізняремсервіс» з розміром вимог до боржника в сумі 4 504 145,85 грн. Відповідне клопотання від ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» було подано його представником, який діяв на підставі довіреності датованої 06.01.2012 року.

Також 05.11.2012 року до того ж суду надійшла заява ТОВ «Залізняремсервіс» про заміну сторони – ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» на правонаступника – ТОВ «Залізняремсервіс». Відповідна заява від ТОВ «Залізняремсервіс» була підписана представником, який одночасно зазначений представником і «старого» кредитора.

В обґрунтування підстав для заміни кредитора до суду були надані: 1) договір про відступлення права вимоги № 110614 від 14.06.2011 року, укладений між первісним кредитором ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» та новим кредитором, ТОВ «Залізняремсервіс», в особі директора (який до речі зазначений і представником «старого» кредитора); 2) повідомлення ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» від

05.11.2012 року, підписане представником, про зменшення розміру вимог кредитора ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» та про заміну кредитора ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» на ТОВ «Залізняремсервіс».

Згідно п. 1.5 договору про відступлення права вимоги № 110614 від 14.06.2011 року, укладеного між первісним кредитором, ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»», та новим кредитором ТОВ «Залізняремсервіс» з моменту зарахування у повному обсязі суми відшкодування за відступлення права вимоги на рахунок «Первісного кредитора», зазначений у п. 2.1.1 цього договору, до «Нового кредитора» переходять усі права кредитора у відношенні до «Боржника» (ВАТ «Ізюмський тепловозоремонтний завод»), що належали до цього «Первісному кредитору».

Згідно з п. 2.1.1. договору про відступлення права вимоги № 110614 від 14.06.2011 року, ТОВ «Залізняремсервіс» як «Новий кредитор» зобов'язався переказати на рахунок ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»», «Первісному кредитору», відшкодування за відступлення права вимоги в сумі 4 504 145,85 грн. протягом 30 календарних днів після підписання цього договору. При цьому сторони вказаного договору в п. 4.2. прямо передбачили, що «у випадку, якщо «Новий кредитор» не здійснить переказ грошових коштів у порядку, на умовах і у строки, передбачені п. 2.1.1. цього Договору, право вимоги, що мало бути відступлено за цим Договором, до «Нового кредитора» не переходить та безумовно залишається у «Первісного кредитора». В такому випадку цей договір припиняється в день, наступний за датою, визначеною в п. 2.1.1., коли «Новий кредитор» повинен був здійснити остаточний розрахунок з «Первісним кредитором»».

Отже, наведеними умовами договору ТОВ «Торговий дім «ІТРЗ»» (Первісний кредитор) та ТОВ «Залізняремсервіс» (Новий кредитор) визначили оплату відшкодування за відступлення права вимоги в сумі 4504145,85 грн. протягом 30 календарних днів після підписання цього договору суттєвою умовою їх домовленості.

Будь-яких доказів оплати ТОВ

«Залізницяремсервіс» на рахунок ТОВ «Торговий дім «ІТЗР»» до клопотання не додано і в матеріалах справи такі докази також відсутні.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону про банкрутство, у разі вибуття чи заміни кредитора у справі про банкрутство господарський суд за заявою правонаступника або іншої особи, яка бере участь у справі, здійснює заміну такої сторони на будь-якій стадії провадження у справі її правонаступником.

У пункті 51 Постанови Пленуму Верховного суду України від 18.12.2009 р. № 15 «Про судову практику в справах про банкрутство» зазначено, що арбітражні керуючі мають вносити до реєстру відомості про заміну кредиторів за грошовими зобов'язаннями у разі переходу їх права вимоги відповідно до правил ЦК. Отже, Закон про банкрутство повноваженнями з ведення реєстру кредиторів наділяє саме ліквідатора та допускає заміну кредитора в реєстрі виключно при дотриманні правил ЦК України.

Очевидно, що заміна кредитора ТОВ «Торговий дім «ІТЗР»» на ТОВ «Залізницяремсервіс», відповідно до правил ЦК України, не відбулася.

Однак, Господарський суд Харківської області виносить ухвалу про заміну сторони [1]. Тобто, скоріше за все, має місце судова помилка.

У строк, встановлений для апеляційного оскарження, учасники процесу вказану ухвалу не оскаржують.

Питання щодо правомірності правонаступництва повстали значно пізніше і суди, при подальшому перегляді питання щодо правонаступництва за цією справою, не аналізували питання по суті, обмежившись твердженням – ухвала набула законної сили, є обов'язковою та має виконуватися. Тобто застосували принцип процесуальної економії та принцип обов'язковості судового рішення.

Принцип процесуальної економії доповнює принцип обов'язковості судових рішень та визначає, що з метою економії ресурсів судової влади та захисту сторін від необхідності доводити одні й ті ж самі обставини у судовому процесі повторний розгляд справ або питань, які вже вирішив суд, не допускається. Цей принцип у системі загального права, закріплений у процесуальних нормах, має назву «вирішена справа» (*res judicata*) і містить дві окремі доктрини – запобігання спору (*claim preclusion*) та запобігання питанню (*issue preclusion*).

Доктрина правила *res judicata – issue preclusion* (раніше використовувався термін *collateral estoppel*) означає принцип недопустимості повторного розгляду питань, вирішених судом. Відповідно до цього принципу питання факту, які були предметом судового розгляду і вирішені судом, про що свідчить остаточне судове рішення, що набрало законної сили, є обов'язковими для сторін у будь-якому наступному процесі, незалежно від того, стосуватиметься він тієї ж вимоги чи інших спірних вимог [2].

У національній правовій науці визначається, що преюдиціальність судового рішення означає, що відносини і факти, відображені в ньому, вважаються встановленими. Інші органи, розглядаючи спірні питання, що стосуються розглянутих судом відносин і фактів, не повинні обговорювати (досліджувати) їх заново. Преюдиціальність забезпечує стійкість рішення, полегшує надалі процес доказування та

усуває можливість винесення таких, що суперечать одне одному, рішень судових органів. Застосовується в поєднанні із такою його властивістю, як обов'язковість, що має визначальний характер для судового рішення, яке набрало законної сили [3].

Суть принципу обов'язковості судового рішення закріплена у ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Згідно з наведеною нормою судове рішення, яким закінчується розгляд справи в суді, ухвалюється іменем України. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається процесуальним законом.

Дійсно обов'язковість судового рішення беззаперечна. П. П. Заворотько і М. Й. Штефан, вказали, що авторитет судового рішення, яке набуло законної сили, може бути забезпечений за таких умов: а) коли судове рішення буде завершальним (виключить неможливість дальшого розгляду правового питання, яке вже було вирішене); б) коли воно стане стабільним, буде виключена можливість для заінтересованих осіб оскаржити його, а для суду, який його постановив, змінити; в) коли встановлені судовим рішенням факти у справі будуть мати обов'язкову силу для судових та інших органів, які розглядатимуть інші цивільні справи між тими ж сторонами; г) коли воно буде результативним не тільки стосовно сторін, як підстава для добровільного чи примусового виконання, а й стосовно всіх осіб і організацій, від яких залежить реєстрація визначного правового статусу (положення) чи сприяння у його здійсненні [4].

Щодо рішення, яким вирішується спір по суті, усі зазначені вимоги приймаються беззаперечно. Проте, стосовно рішень з процесуальних питань, до яких відноситься ухвала про заміну особи правонаступником є певні особливості.

Процесуальні принципи є втіленням права на справедливий судовий розгляд та права на ефективне поновлення в правах.

Поняття «справедливий суд» у сучасному розумінні має два аспекти: а) матеріальна (змістовна) справедливості, яка полягає в тому, що кожне судове рішення має бути справедливим по суті; б) процесуальна (процедурна) справедливості, яка передбачає розгляд справи відповідно до визначених законом судових процедур [5].

Тільки поєднання у судовому рішенні цих двох складових (змістовної та процедурної справедливості) дає підстави вважати рішення правосудним.

Як вбачається з раніше наведеного за правилом *res judicata – issue preclusion* преюдиційність має місце при прийнятті судом *остаточного* судового рішення, тобто судове рішення має бути завершальним судовим актом у справі.

Ухвала суду про заміну особи правонаступником не є завершальним судовим актом, тому надавати такий ухвалі властивість преюдиційності є сумнівним.

З нормативного точки зору, відповідно до ч. 2 ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус

суддів», судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. **Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом.**

Згідно з п. 3 ст. 35 ГПК України, обставини, встановлені рішенням суду у господарській, цивільній або адміністративній справі, що набрало законної сили, крім встановлених рішенням третейського суду, не доказуються *при розгляді інших справ*, у яких беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

Пленум Вищого господарського суду України в п. 2.6 Постанови № 18 від 26 грудня 2011 року «Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції», преюдиціальне значення процесуальним законом надається саме обставинам, встановленим судовими рішеннями (в тому числі в їх мотивувальних частинах), а не правовій оцінці таких обставин, здійсненій іншим судом.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про банкрутство», у разі вибуття чи заміни кредитора у справі про банкрутство господарський суд за заявою правонаступника або іншої особи, яка бере участь у справі, здійснює заміну такої сторони на будь-якій стадії провадження у справі її правонаступником. Згідно з п. 3 ст. 25 ГПК України, про заміну або про відмову заміни сторони чи третьої особи її правонаступником господарський суд виносить ухвалу.

Положенням ч. 1 ст. 86 ГПК України передбачено, що ухвалами вирішуються процесуальні питання та спір не вирішується по суті. На обов'язковість зазначення про здійснену заміну учасника судового процесу в описовій частині рішення суду, прийнятого по суті справи, *навіть якщо раніше про це вже йшлося у відповідній ухвалі*, звертає увагу і Пленум Вищого господарського суду України в п.п. 1.4 Постанови № 18 від 26 грудня 2011 року «Про деякі

питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції».

Таким чином, аналіз наведених норм процесуального закону дозволяє зробити наступні висновки щодо преюдиційності ухвали суду про заміну сторони правонаступником:

1. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів діє лише в межах, встановлених процесуальним законом.

2. Преюдиційність обставин встановлених по одній справі має значення *тільки для іншої справи. Законом не передбачена преюдиційність в межах однієї справи.*

3. Ухвалою про заміну сторони правонаступником вирішується лише процесуальне питання щодо кола осіб, які беруть участь у справі. Оскільки про здійснену заміну учасника судового процесу обов'язково зазначається в описовій частині рішення суду, прийнятого по суті справи, навіть якщо раніше про це вже йшлося у відповідній ухвалі, обґрунтованість та законність заміни сторони правонаступником може бути предметом оскарження в апеляційному та касаційному порядку, навіть якщо відповідна ухвала окремо не оскаржувалася.

ЛІТЕРАТУРА

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29411033>
2. Руда Т.В. Підстави звільнення від доказування у цивільному судочинстві України та США: порівняльно-правовий аспект / Т.В. Руда // Вісник Верховного Суду України. – 2011/11 (135). – С. 41-48.
3. Сердюк В. В. Обов'язковість судового рішення: окремі питання теорії та практики / В.В. Сердюк // Вісник прокуратури. – 2006. – №8 (62). – С. 84.
4. Заворотько П.П. Судове рішення / П.П. Заворотько, М.Й. Штефан. – К: Вид-во Київського університету, 1971. – С. 116.
5. Прокопенко О.Б. Право на справедливий суд [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Прокопенко Олександр Борисович // Національний ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – Х., 2011. – 22 с.